

3173

Asta-i fata omului,
Norocu feciorului.
Norocu-i bugăt de rău
Că fecioru-i prostălău
Și fata-i cam somnuroasă,
Fecioru i rău de coasă.

De la Vasile Vălean, zis Ciorb, 22 ani,
Fersig, 1924

3174

Pe la popa pântre pruni
Fac fetele rugăciuni,
Sâmbăta, duminica,
Să se poată mărita.
Și fac focu de coceni
Să le vină lăturenii:
Focu li s-o potolit,
Lăturenii n-o vinit.

De la Vasile Vălean, zis Ciorb, 22 ani,
Fersig, 1924

3175

Săracile holdele
Cum mărită mutele;
Da' și eu am lăcomit -
Cu muta m-am însoțit.

De la Vasile Vălean, zis Ciorb, 22 ani,
Fersig, 1924

3176

- Dă-mă, mamă, după Nuțu
Că m-a purta cu căruțu.
- Draga mării, io te-aș da
Da' mă tem că te-a-mburda!
- Nu te teme, mamă, nu,
Că m-o-mburdat până-amu.

De la Vasile Vălean, zis Ciorb, 22 ani,
Fersig, 1924

3177

- Cine-o făcut drum pe Pustă?
- Bădița cu cismele
Petrecându-și mândrele.
Atâta le-o petrecut -
Cinci perechi de cisme-o rupt
Ș-o zis că a mai petrece
Până-a rumpe cincisprezece.

De la Vasile Vălean, zis Ciorb, 22 ani,
Fersig, 1924

3178

Măi bădiță, pentru tine
Mă bate mama pe mine,
Mă bate și mă sfădește,
Peste obraz mă plesnește.

De la Vasile Vălean, zis Ciorb, 22 ani,
Fersig, 1924

În rai cu îngerii băga-l-aș
Acolo să locuiască,
Acolo să moștenească.

Acolo-s mesăle-ntinsă,
Paturile-s așternute,
Pomii-s înfloriți,
P-a aceluia samă gătiți.

Lucia Berdan, după 28 de ani de anchete efectuate în Moldova și Bucovina, într-o carte publicată în 1999 se ocupă de pomul de înmormântare ca ofrandă sacră în riturile respective. În regiunile respective, mai ales în județele Neamț și Suceava, pomul de înmormântare se face numai pentru copii mici și pentru copiii cărora nu li s-au dat din timpul vieții colacii de botez (p. 200). Și aici, ca și în zona Clujului pomul mortului e o creangă de prun împodobită cu obiectele care alcătuiesc pomana: pâinea – întotdeauna e pe primul loc – roadele pomilor și apa având rolul purificator pentru “marea trecere”. Nașa este aceea care duce pomul la mormânt, ia pentru sine “ci i-i mai drag din pom” apoi îl dă de pomană (idem).

Prezența pomului ca ofrandă sacră în riturile de înmormântare, cu toate că apare într-o mulțime de forme concrete și relativ diferite de la o regiune la alta, totuși, în varietatea ei, este unitară prin simbolurile principale: pâinea, ramura verde, roadele (fructele) și apa și prin funcția magico-rituală îndeplinită, aceea de a asigura trecerea firească a decedatului (sufletului acestuia) din lumea noastră în cealaltă, a celor morți, din viața trecătoare în cea eternă; aceasta din urmă nefiind altceva decât continuarea naturală și obligatorie a primei; de aceea familia și comunitatea sunt datoare să facă tot ce se cere de tradiție și de obiceiuri în această împrejurare pentru ca cel plecat să ajungă dincolo cum se cuvine și să se poată integra acelei lumi.

Bibliografie

1. Lucia Berdan, “Fetele destinului”, Editura Universității Alexandru I.S. Cuza, Iași, 1999.
2. S. F. Marian, “Înmormântarea la români”, Ed. Grai și suflet – Cultura națională, Buc., 1995.
3. Augustin Mocanu, “Boju – 790 ani”, Monografie, manuscris.
4. Romulus Vulcănescu, “Mitologie românească”, Editura Academiei R. S. R., București, 1987.

IOAN STRETE

Toponimie în Bârsău Mare

Etimologia cuvântului Bârsău

Prima atestare scrisă a toponimului **Bârsa**, de la care derivă și toponimul **Bârsău**, datează din anul 1222 și este vorba de un act prin care regele

Andrei Fărcaș: Colindători din Vadu Izei la Festivalul Datinilor de Iarnă, Sighet, 1982

Andrei II acordă cavalerilor teutoni “Quandam terram Burza nomine”, prin “terra Burza” înțelegându-se Țara Bârsei. Bârsa este și numele apei care curge prin regiunea Brașovului, precum și numele altor cursuri de apă, văi, localități din diferite părți ale țării (Ioan Petruț, *Onomastică românească*, Buc., Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 97),

Unul dintre cercetătorii care s-a ocupat de explicarea etimologiei cuvântului **bârsa**, de la care derivă și toponimul **Bârsău**, a fost Nicolae Drăganu (*Din vechea noastră toponimie*, extras din DACOROMANIA, I (1920), p.27). Înainte de el, mai mulți cercetători susțineau originea slavă a cuvântului, iar alții originea traco-dacică, dar că ar fi intrat în limba română prin limba

3 Din cauze diferite, în unele regiuni bradul a fost înlocuit cu un pom fructifer, de preferință un măr, destul de des un prun și, mai rar, vișin sau cireș. S.Fl. Marian crede că această substituție s-a făcut sub influența creștinismului. Românii "au încercat să prefacă bradul păgân într-un pom creștin, care să însemneze pomul cunoștinței binelui și al răului din Rai" (p. 115). Încercarea n-a reușit decât parțial: în unele zone a rămas bradul, în altele se folosește simultan și bradul și un pom; există locuri unde e prezent numai pomul și, în fine, adăugăm noi, altele în care e absent și unul și altul, cum sunt: Maramureșul istoric, Lăpușul, Codrul, Valea Someșului (în bună parte) și o mare parte a Sălajului actual. Suntem de părere că înlocuirea bradului cu un pom fructifer poate avea mai multe cauze, între care, pe lângă presiunea creștinismului, se pot aminti: pierderea treptată a funcției magico-rituale străvechi a bradului la înmormântare și impunerea utilității unui pom ale cărui roade pot deveni dar de suflet celui mort, jertfă care ajunge, simbolic, la Dumnezeu. O cauză reală a schimbării de care vorbim este lipsa bradului din peisajul local al unor spații tot mai întinse, ceea ce a putut determina chiar renunțarea la acest ritual, nu numai înlocuirea amintită.

Ceea ce prezentăm noi despre pomul mortului sunt date pe care le cunoaștem din copilărie și din participarea directă la înmormântări în familie și la rudele apropiate din satul Boju, județul Cluj, de prin 1940 încoace. În satul meu, pomul mortului e o creangă de prun – pomul specific locului – dreaptă și frumoasă, cu coroana rotundă, care se taie așa cum se găsește în natură atunci când este nevoie de ea: cu muguri, cu frunze și flori, cu fructe, goală, neagră și urâtă pe timp de iarnă. Se curăță de rămurelele inutile și se împlântă într-o prescură mare cât o pâine apoi se așează în mijlocul mesei la care vor sta popa și diacul când vor prohodii mortul. Pomul este încărcat și împodobit cu turte subțirele, colorate în roșu și albastru – un fel de pișcoturi aduse de la oraș – cu covrigi de casă, mere, nuci, prune uscate, serpentine de cocoși (floricele de porumb) înșirați pe ață, ouă roșii, dacă înmormântarea e în Postul mare etc. De pom se reazemă o prescură în formă de scăriță cu trei fuștei; pe lângă pom sau atârinate se mai pun: o farfurie și o căniță de lut, o lingură de lemn – toate noi și nefolosite – o lumină (lumânare) și un tindeu (ștergar). Pomul se pune obligatoriu tuturor decedaților indiferent de vârstă sau de stare civilă și, la fel, celor morți departe de casă, în război ori în alte împrejurări, cărora li se face prohodul în absență. Un asemenea pom se mai pune pentru mort în Joia mare. Acesta se duce la biserică unde se face slujba pentru morți, la care participă cei apropiați decedatului. La înmormântări pomul rămâne pe masă neatins de nimeni până ce preotul și diacul se întorc de la groapă. Atunci popa sfințește pomul prin rugăciuni și stropindu-l cu apă sfințită. După aceea tot preotul ajutat de diac îl descarcă. Bunătățile din pom se împart copiilor care, știind ce urmează, sunt pe aproape. Pâinea, prescura, lumânarea, ștergarul și vasele revin slujitorilor bisericii, fiind împărțite cam după următoarea regulă: din cinci pomi, preotul ia trei, diacul primește doi și fătul se mulțumește cu unu. Funcția principală a pomului pus la mort este cea de ofrandă sacră, pomană de sufletul celui plecat. Scărița și pomul ca arbore așezat vertical sunt simboluri ritualice care orientează și ajută urcarea sufletului la cer. Pâinea e dar pentru ca mortul să nu flămânzească în lumea cealaltă, lumânarea îl va ajuta să nu rătăcească pe căile neștiute de dincolo iar vasele îl vor sluji la ospetele ce-l așteaptă acolo, în cealaltă viață frumoasă și îmbelșugată, unde nu este nici durere și nici întristare. Imaginea acelei lumi luminate, bune și blânde o găsim și într-un descântec-rugăciune, redată prin cuvinte puse de creatorul anonim chiar în gura lui Isus Christos, Mântuitorul nostru:

Cine-n lume s-ar afla
Să zică rugăciunea asta
La anu, la jumătate,

La lună, la săptămână,
În tătă zua o dată,
De mâna dreaptă lua-l-aș

**Multe gândește,
Nimic nu isprăvește.**

3166

Pe drum cătră Mogoșești
Răsărit-o flori domnești.
- Da' cine le-o sămănat?
- Din clopu badii-o pticat,
Pticat-o badii din clop
Ș-o răsărit bosâioc
Ș-o pticat dintr-o crenguță
Ș-o răsărit rujnicuță.
De la Vasile Mureșan a lui Grigore,
78 ani, Fersig, 1924

3167

Se cunoaște care toarce
Că de poale-abia se-ntoarce.
De la Vasile Mureșan a lui Grigore,
78 ani, Fersig, 1924

3168

În vârșuțu nucului
Morica Lupucului,
Mai în jos pe la tulpină
Stă Lupoia cea bătrână -
O ține moșu de mână.
De la Vasile Mureșan a lui Grigore,
78 ani, Fersig, 1924

3169

Stau fetele și se uită
La cămeșea mea cea ruptă
Și nu sar să o cărtească
Dacă știi că am nevastă.
De la Vasile Mureșan a lui Grigore,
78 ani, Fersig, 1924

3170

Asta fată știu că joacă,
Nu știu cum o fi la sapă.
Și la sapă știu c-a fi
Că i coada subțirea
Și o trage după ea.
De la Vasile Vălean, zis Ciorb, 22 ani,
Fersig, 1924

3171

Cântă cucu, vai săracu,
Măndrele mi-or mânca capu.
De la Vasile Vălean, zis Ciorb, 22 ani,
Fersig, 1924

3172

Dumnezeu nu bate omu
Că-l bate lenea și somnu
Și blăstămăția lui
Că-i leneș al dracului.
De la Vasile Vălean, zis Ciorb, 22 ani,
Fersig, 1924

AUGUSTIN MOCANU

Pomul mortului

3161

Sandale cu tri curele,
Tânără-i mândra cu ele -
Da'-n gură n-are măsele.
De la Simion Onca a Grighii Albului,
20 ani, Fersig, 1924

3162

A, la, numa-așé, numa,
Și-mi arată cu mâna
Pe unde s-o dus mândra.
De la Vasile Mureșan a lui Grigore,
78 ani, Fersig, 1924

3163

Când îmi vine mândra-n gând
Mă leagăn ca frunza-n vânt
Și când o văd pe mândra
Îngălbinesc ca para.
De la Vasile Mureșan a lui Grigore,
78 ani, Fersig, 1924

3164

Nu te joc pân-ce mi-ești vară
Că te joc pântru-o țigară;
Nu te joc pân-ce mi-ești dragă
Că pân-ce-i mă-ta beteagă.
De la Vasile Mureșan a lui Grigore,
78 ani, Fersig, 1924

3165

Am acasă cisme bune -
Numa talpă trebe-a pune;
Am acasă cisme nouă -
Numa talpa-i ruptă-n două.
De la Vasile Mureșan a lui Grigore,
78 ani, Fersig, 1924

Variate elemente ale lumii vegetale, cunoscute în studiile de etnografie și folclor sub denumirea generală de "ramura verde", sunt prezente în scenariile tuturor obiceiurilor tradiționale românești, având în fiecare funcții specifice. Bradul poate fi considerat ca arbore total, deoarece el reprezintă trei ipostaze arboricole fundamentale, fiind: arbore cosmic propriu-zis, arbore ceresc și arbore al vieții.

1. "Bradul a cuprins în coroana, trunchiul și rădăcinile lui tot cosmosul. De aceea, ca arbore cosmic a fost reprezentat cu coroana în ceruri și cu rădăcinile în pământ" (Vulcănescu, p. 485).

2. Ca arbore ceresc bradul apare încărcat de stele, având în vârf "Cerul leagăn de mătase" în care "Șade Luna sfântă/ și cu bradul precuvântă" (ibidem).

3. Prin permanența verdei cetinii, bradul este simbolul vieții. În această ipostază el apare ca:

a) - arbore de naștere, înfrățire simbolică între nou-născut și un brăduț: "(pe fruntea brăduțului/scrisu-i sorții finuțului,/scrisu-i pe fruntea finuțului)" (ibid. p.486).

b) - arbore de nuntă "care ține loc de mire în prenuntă și în nunta mortului" (ibidem)

c) - arbore funerar care, "pus la capul mortului, ajută în Marea Trecere a sufletului peste Apa Sâmbetei sau Marea Neagră" (ibidem)

Prezența la români, în cadrul obiceiurilor de înmormântare, a unui arbore sau pom fructifer cu funcție magico-rituală este, desigur, o moștenire străveche, venind de la traci și romani. Strămoșii noștri foloseau un arbore viețos și veșnic verde care, odată tăiat nu mai odrăsleşte, așa cum omul mort nu poate învia: bradul (abies alba sau abies pectinata) de către traci și chiparosul (cupressus sempervirens) de către romani.

Variatele forme utilizate până astăzi în tot cuprinsul spațiului național românesc sunt rezultatul evoluției multimilenare a celor ancestrale, determinate de curgerea timpului istoric și de mutațiile care s-au produs în mentalități în general și în credințele ce stau la baza practicilor rituale.

La înmormântări, bradul sau un substitut al lui îndeplinește mai multe funcții:

1. Numai la înmormântarea unor tineri necăsătoriți sau nu de mult luați se pune un brad împodobit care se duce înaintea convoiului funerar și se împlântă la capul mortului, lângă cruce, "el se face, de aceea, numai la feciori și fete mari, pentru că pe de o parte însemnează tinerețea celui pentru care s-a făcut, parte pentru că cel mort se căsătorește pe cealaltă lume; și când se duce mortul la groapă, atunci se trimet vătăjei înainte cu bradul ca să vestească nunta" (Marian, p. 86).

În acest caz avem în față un transfer firesc al funcției bradului de la o nuntă obișnuită și adevărată la o nuntă simbolică, cea a mortului, care nuntă se suprapune și se adaptează ritualului înmormântării.

2. Bradul este acela care ajută sufletul mortului să ajungă cu bine în lumea cealaltă servind drept punte de trecere peste Apa Sâmbetei (Vulcănescu, p. 486) sau peste Sorbul Pământului (Marian, p. 116). Într-un bocet din Banat publicat de Simion Manguica în "Călimdaru" pe anul 1882, Brașov, 1881, și discutat de S. Fl. Marian, (p. 116) se spune că în partea cea mai adâncă a Mării fără nume se află Sorbul Pământului. Acolo se găsește Bradul zânelor care își întinde crengile ca mortul să poată trece prin el în lumea cealaltă.

Bradul se gândea

Unde dorul îl ducea

Și trupinele-ntindea

Marea fără nume

Iară mortul îmi trecea

L-aielaltă lume. (Manguica, op. cit, p. 123)

Mergi încet,
Departa ajungi.